

gönderirse de bunlar genellikle mukabele yerine kısa süreli Kur'an tilâvetini tercih ederler. Fas'ta Merakeş'te dârü'l-Kur'an ramazan boyunca büyük ilgi görür, radyo ve televizyonlarda okunan mukabeleler de takip edilir. Hint alt kıtasında cami, mes-cid ve evlerde Türkiye'dekine benzer bir mukabele geleneği oluşmamıştır. Nâdirren hâfızların okuduğu Kur'an'ın dinlenmesi şeklinde bir usul gözlenmekteyse de çoğunlukla mukabele olarak hâfızların birbirini dinlemesi türünden bir uygulama mevcuttur. Bu bire bir olabildiği gibi özellikle ramazan ayında bir hâfızın okuyuşunun birden fazla hâfız tarafından dinlenmesi şeklinde de olur.

Mukabele okuyan kişinin hâfız da olsa mushafa bakarak okuması daha faziletli görülmüş, dinleyenlerin rahat takip edebilmeleri açısından mukabelelerin orta bir hızla (tertil üzere) okunması tavsiye edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Bed'ü'l-vaHY", 5, "Fezâ'ilü'l-Kur'an", 32, 33, 35, "Bed'ü'l-halk", 6, "Menâkıb", 25, "İstîzân", 43; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 98, 99, "Zikir", 38; Ebû Dâvûd, "Vitr", 14; Tirmizî, "Kurâ'ât", 12; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 195; Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'an* (nşr. Abdülazîz b. Abdülfettâh el-Kârî), Medine 1408/1987, s. 33 vd., 67 vd.; Nevevî, *et-Tibyân fi âdâbi hameleti'l-Kur'an* (nşr. Abdülkâdir Arnaût), Küveyt 1409/1988, s. 27 vd., 131 vd.; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 314; İbnü'l-Hac el-Abderî, *el-Medhal*, Kahire 1401/1981, II, 224, 225 vd., 294 vd.; *III. Selim'in Sirkâtibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Rûznâme* (nşr. V. Sema Ankan), Ankara 1993, s. 13, 16, 188, 212, 245; Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye* (İstanbul 1330-38), İstanbul 1995, I, 555; Balikhâne Nâzîrî Ali Rızâ Bey, *İstanbul'da Ramazan Mevsimi* (nşr. Ali Şükrü Çoruk), İstanbul 1998, s. 34, 38, 49, 64; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 185; K. Nelson, *The Art of Reciting the Qur'an*, Austin 1985, s. 139, 140; Süheyli Ünver, *Bir Ramazan Binbir İstanbul* (nşr. İsmail Kara), İstanbul 1997, s. 18; M. Buitelaar, *Fasting and Feasting in Morocco*, Casablanca 1988, s. 50 vd.; Recep Akakuş, "Ramazan ve Mukabele Okuma Geleneği", *Diyanet Dergisi*, XXVI/2, Ankara 1990, s. 61 vd.; Pakalin, I, 318; Abdurrahman Çetin, "Hatim", *DİA*, XVI, 468-469.

NEBİ BOZKURT

MUKABELE

(المقابلة)

Talebenin hocasından yazdığı hadisleri onun nüshasıyla karşılaştırarak kontrol etmesi.

Sözlükte "iki şeyi birbiriyle karşılaştırmak" anlamına gelen mukâbele kelimesi, hadis terimi olarak "talebenin hocasından aldığı hadisleri ihtiva eden yazılı nü-

hasını hocasındaki asıl nüsha ile veya bu nüshayla daha önce karşılaştırılıp tashih edilmiş bir başka nüshayla karşılaştırarak kontrol etmesi" mânasında kullanılmaktadır. Bu kontrol işlemine muâraza da denir. Bir muhaddisin hadis dersinde veya imlâ meclisinde yazılan bir nüshanın aslına harfiyen uygun olup olmadığının kontrol edilmesi için yapılan mukabelelerin sağlamlık bakımından en makbulü, hadisi yazan talebenin hocasıyla bizzat görüşüp onu kendi kitabından hadis rivayet ederken takip etmesi suretiyle yapılmıştır. Mukabele işi tâli nüshanın, bir başkası tarafından farklı zaman veya mekânda aslıyla veya aslının aslıyla karşılaştırılmak suretiyle yapılabildiği gibi, daha önce asıl nüshayla karşılaştırılıp tashih edilmiş olan benzeri diğer bir nüshayla da yapılabilmektedir.

Mukabelede nüshaların farklı hatlarla yazılması önem taşımaz; önemli olan, hocadan istinsah edilen nüshanın hocanın elindeki asıl nüsha ile kelime ve mâna bakımından aynı olmasıdır. Hadisleri istinsah ederken yapılan hataları önlemek için geliştirilen bu yöntem, Hz. Peygamber'in aldığı vahiyleri Cebrâil ile mukabele etmesi (arza*) uygulamasına dayanır. Daha sonraki dönemlerde mukabele işi yaygın hale gelmiş ve bu yöntem muhaddisler tarafından hadis yazımının vazgeçilmez şartlarından biri olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple bir hadis âlimi, talebesine kendisinden yazdığı hadisleri rivayet etme iznini (icâzet) vermiş olsa da muhaddislerin çoğuna göre o nüshanın mukabele yapılmadan rivayeti câiz değildir; ancak bu tür bir rivayet söz konusu nüshanın mukabele edilmediğini belirtmek şartıyla yapılabilir. Nitekim Urve b. Zübeyr, oğlu Hişâm'a hocasından yazdığı hadisleri onun aslıyla karşılaştırıp karşılaştırmadığını sormuş, bunu yapmadığını öğrenince, "Öyleyse yazmış sayılmazsın" demiştir. Bazı muhaddisler, hadis âlimlerinin ekserisi tarafından kayıt konusunda dikkatli bir talebenin yazdığı nüshanın mukabele edilmesine gerek görmemişlerse de bu görüş çoğunluk tarafından kabul edilmemiştir. Mukabele sırasında mecliste bulunup da elinde herhangi bir nüsha olmayan dinleyicilerin, en azından mukabele yapan talebenin nüshasına bakarak hocayı takip etmesi hadis bilginlerince tavsiye edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hatib el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, Beyrut 1409/1988, s. 237-240; Sem'ânî, *Edebü'l-İmlâ' ve'l-İstımlâ'* (nşr. M. Weisweiler), Beyrut 1401/1981, s. 77-79; İbnü's-Salâh, *Mukaddime* (nşr. Âişe Abdurrahman), Kahire 1411/1990, s. 375-378; Bedreddin ez-Zerkeşi, *en-Nüket 'alâ Mukaddimeti İbnî's-*

Salâh (nşr. Zeynelâbidîn b. Muhammed Bellâ Füreyc), Riyad 1419/1998, III, 580-585; Burhâned-din el-Ebnâsî, *eş-Şeze'l-feyyâh min 'Ulûmi İbnî's-Salâh* (nşr. Ebû Abdullah M. Ali Semek), Beyrut 1418/1998, s. 232-234; İbnü'l-Mülakkın, *el-Mukni' fi 'Ulûmi'l-hadîs* (nşr. Abdullah b. Yusuf el-Cüdey'), İhsâ 1413/1992, I, 353-357; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîş* (nşr. M. Abdülmuhsin el-Ketbî), Medine 1388/1968, II, 165-172; Sü-yûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Beyrut 1409/1988, II, 77-79; Tâhir el-Cezâirî, *Tevcihü'n-nazar*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), s. 349-350; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 267.

ATAULLAH ŞAHYAR

MUKABELE

(المقابلة)

Bir söz içinde geçen iki veya daha fazla unsurdan sonra her birinin karşıtını yahut ilgisini sırasıyla zikretmek anlamında edebî sanat.

Sözlükte "yüz yüze gelmek; iki şeyi birbiriyle karşılaştırmak" mânalarına gelen mukâbele bedî ilminde anlamı güzelleştiren söz sanatlarından biri olup tekâbül adıyla da geçer. Mukabelede güzelliğin kaynağı karşıt veya uyuşan anlamlar arasındaki dizim armonisidir. Meselâ, "Artık onlar az gülsünler, çok ağlasınlar" ifadesinde (et-Tevbe 9/82) yer alan "az" ve "gülsünler" öncüllerini (mukaddemât) "çok" ve "ağlasınlar" ikincilleriyle (sâneviyyât) karşı karşıya getirilmiştir. Mukabele sanatı, bu örnekte görüldüğü üzere zıt unsurlar arasında gerçekleştiği gibi ikincilleri öncüllere uygun unsurlar arasında da görülebilir. "Allah, rahmetinin bir tecellisi olarak sizin için gece ve gündüz vakitlerini düzenledi ki birinde dinlenesiniz, diğerinde O'nun kereminden rızıkınızı arayasınız" örneğinde (el-Kasas 28/73) "gece" ile "dinlenme" ve "gündüz" ile "rızk arama" uygunluk münasebeti içinde bulunur. Mukabele sanatı yönünden en üst düzeyde kabul edilen şekli karşıtlar arasında tezat armonisi biçiminde gerçekleşmiş olanıdır. Bu özelliği sebebiyle, başta Hatib el-Kazvîni olmak üzere onun *Telhişü'l-Mittâh*'ına şerh yazan belâgat âlimleri mukabeleyi tezat sanatı içinde yer alan bir tür olarak görmüşlerdir. Halbuki tezat, bir ifadede sadece iki zıt unsurun bir arada zikredilmesi şeklinde gerçekleşirken mukabelede en az dört karşıt öğenin oluşturduğu bir armoni söz konusudur. Buna dikkat çeken İbn Reşîk, zıt unsurların ikiyi aşması halinde bu sanatın mukabele adını alacağını söylemektedir (*el-'Umde*, II, 14-15). Ay-